

İTALYAN DONANMASININ ÇANAKKALE BOĞAZINI GEÇME TEŞEBBÜSLERİ

İsrafil KURTCEPHE*

Türk Tarihi'nde "Trablusgarb Savaşı" diye bilinen 1911-1912 Türk - İtalyan Savaşı'nda mücadeleye sahne olan alanlardan birisi de Çanakkale Boğazı olmuştur.

İtalya'nın savaş ilanından bir gün önce Beyrut limanından ayrılan Osmanlı donanması, düşman gemilerine yakalanmaksızın Çanakkale Boğazı'na ulaşmıştı. Donanma daha Çanakkale Boğazı'nı geçtiği sırada İtalya'nın Boğazlara saldıracağı söylentileri tartışılmaya başlanmıştı.¹

Gerçekten de İtalyan filosunun savaşın başından itibaren Akdeniz ve Ege Denizi'nde görünmesi, önüne gelen gemiyi çevirerek arama yapması, İtalya'nın Boğazlara saldırı söylentilerini güçlendirmişti.² Viyana çıkışlı haberlerde İtalyan donanmasının Ege Denizi'nde büyük bir askeri harekâta hazırlandığının söylenmesi Boğazlara saldırı söylentilerine kuvvet kazandırmaktaydı.³

Osmanlı Hükümeti, Boğazlara saldırı ihtimalinin güçlenmesi üzerine savunma tedbirlerini artırma kararı aldı.⁴ Bu sırada Rus elçisi Çarikof'un, Sadrazam Sait Paşa'ya, Boğazlara ilişkin isteklerini yansıtan gayri resmi bir muhtıra vermesi⁵ ve Hariciye Nazırı Asım Bey'i ziyareti esnasında İtalyan donanmasının Çanakkale Boğazı'na tecavüz için hazırlandığını söylemesi, saldırı beklentilerini daha da güçlendirmişti.⁶

* Kara Harp Okulu Öğretim Üyesi.

1 ATASE Arşivi, Kls. 2, Ds. 90, Fhr. 20.

2 ATASE Arşivi, Kls. 67, Ds. 322, Fhr. 11.

3 ATASE Arşivi, Kls. 2, Ds. 9, Fhr. 11/2.

4 ATASE Arşivi, Kls. 2, Ds. 90, Fhr. 20/8.

5 Yusuf Hikmet Bayur, Boğazlar Sorununun Bir Evresi, (1906-1914) Belleten, C.72, Sayı: 28, 1 Teşrin 1943, S.169; Yusuf Hikmet Bayur, Y.Türk İnkılabı Tarihi, C.II, Ks.I, s.143.

6 Tercümân-ı Hakikât, 24 Kasım 1911.

İstanbul'da bulunan büyük devlet eçilerini Bâbiâli'ye davet edip İtalya'nın Boğazlara saldıracağı söylentilerinin doğruluk derecesini öğrenmek isteyen Said Paşa, bir saldırı halinde Boğazların uluslararası deniz trafiğine kapatılacağı tehdidinde bulundu. İngiliz, Fransız, Alman ve Avusturya elçileri böyle bir ihtimalin bulunmadığına dair Said Paşa'yı iknaya çalıştılar. Bu görüşmeden sonra hasıl olan kanaat, ortalıkta dolaşan Boğazlara saldırı şayiasının İtalyanlarca Trablusgarb ve Bingazi'yi kendisine bırakmaya zorlamak için çıkarılmış olduğu ve az da olsa gerçek olma ihtimali bulunduğu şeklindeydi. Hükümetçe, elçilerin saldırı ihtimalinin bulunmadığına ilişkin verdikleri teminata rağmen "İtalya donanmasının intizar olunmayan bir zamanda alelhusus gece Çanakkale Boğazı'na hücum ihtimali nazar-ı dikkatte tutularak her an ve zaman müdafaaya âmâde bir vaziyette bulunulmasının elzemiyeti lâzım olanlara tebliğ" edilmesi kararlaştırılmıştır.⁷

Yabancı elçiler, 22 Kasım 1911'de yaptıkları görüşmeden sonra gazetecilere yaptıkları açıklamalarda da Boğazlara saldırı ihtimalinin bulunmadığını belirttiler. Rus Elçisi, Çarıkof, Petesrburg Paris, Londra ve Berlin kabineleri arasında yapılan bir müzakereden sonra İtalya'ya bir nota vererek 1871 Boğazlar Mukavelesine imza koyan devletlerin Çanakkale Boğazı'nın İtalya donanması tarafından muhasarasını, söz konusu mukavele ahkâmına aykırı saydıkları ve Roma kabinesini kendi imzalarına riayet etmeye davet etme kararı aldıklarını söylemiştir. Ayrıca Rus elçisi, İtalya'nın Çanakkale Boğazı'na saldırısı halinde Rusya'nın kayıtsız kalamıyacağını, İtalya Hükümeti'nin Arnavutluk, Yanya ve Selanik'e karşı taarruzda bulunmamayı Avusturya'nın ihtarı üzerine taahhüt ettiği gibi donanmasının Ege Denizi'deki hareketine dair de Rusya'nın ihtarlarını dikkate aldığı ve Rusya'nın muhalefeti sürdükçe İtalya'nın Boğazlara saldırıyacağını iddia etmiştir.⁸

Avusturya elçisi de yaptığı açıklamada hükümetinin durup dururken bir de Boğazlar meselesinin çıkmasını istemediği, böyle bir saldırının olması halinde Rusya'nın bundan yararlanmaya kalkışacağı ve bu durumun Avusturya çıkarlarına zarar vereceği mülahazıyla İtalya'nın boğazlara saldırmasına şiddetle karşı çıkacaklarını açıkladı.⁹

7 BA, BEO, Dosya Usulü, Siyasi Kısım Dosya No: 57.

8 Tercümân-ı Hakikat, 28 Kasım 1911.

9. Tercümân-ı Hakikat, 28 Kasım 1911.

Rus ve Avusturya elçilerinin bu açıklamalarından sonra söylenenlerin Osmanlı siyasal çevrelerince nasıl değerlendirildiğini öğrenmek isteyen gazeteciler, bir Osmanlı diplomatına, Rusya'nın İtalyan donanmasını adalar ve Boğazlara karşı bir harekattan men edeceğine dair yapılan açıklamanın doğru olup olmadığını sordular. Diplomatın verdiği cevap, var olan genel kanının bir ifadesiydi. "Bu, baîdü'l-ihhtimal değildir. Boğazlar Rusya'nın mevcudiyet-i maliyesinin ruhu mesabesindedir. Binaenaleyh Boğazlardan serbesti-i mürûrın bir gün bile men'i Rusya için bilhassa şu zamanda, mazarrat-ı azimeyi mûcib olabilir. Boğazlar vasıtasıyla Rusya'dan bir milyar dört yüz milyon franklık emtia ihraç ve 560 milyon franklık emtia idhâl edilmektedir."¹⁰

İstanbul'da bulunan Alman elçiliğinin çıkardığı bir gazete olan Osmanischer Lloyd Gazetesi de Rus ve Avusturya elçilerinin açıklamalarını doğrulayan haberler vermekteydi. Söz konusu gazetenin elçilik mensuplarınca çıkarılması verilen haber ve yorumların doğruluk derecesini kuvvetlendiriyordu. Alman gazetesinin konuyla ilgili haberinde son sekiz gündür, kuvvetlenen saldırı ihtimaliyle ilgili gelişmeler anlatılıyordu; "İtalya Hükümeti Çanakkale Boğazı'nın muhasarası neticesi olarak hükümetlerin menafi-i ticariyyesinin muhattel olacağına dair dermeyan edilen itirazâtı nazar-ı dikkate almıyacağını beyan etdi. Hatta bundan bir hafta akdem Rusya ve Avusturya Hükümetlerine Çanakkale Boğazı'nı muhasaraya suret-i katiyede karar vermiş olduğunu resmen tebliğ etdi. Fakat Petersburg ve Viyana kabineleri bunu kabul etmediler. Zira Çanakkale'nin muhasarası her iki hükümetin menafi-i tüccariyesini ihlâl edecekdi... Bundan mağda Bahr-i siyah limanlarından buğday nakl eden İngiliz sefain-i tüccariyesi dahi kazanlarını söndürmeye mahkum olacaklardır. Bundan sarahaten anlaşılır ki, Çanakkale'nin muhasarası beynelmilel ticareti muattel bırakacak ve elyevm hiçbir hükümet tasavvur olnamazki İtalya için menafi-i ticariyye ve iktisâdiyesini fedaya ruy-ı muvafakat göstereceğün..."¹¹

Neue Freie Presse adlı Avusturya gazetesi, 23 Kasım 1911 tarihli sayısında Bâbiâli'nin, İtalya donanmasının Adalara, Boğazlara ve Suriye sahillerine karşı girişebileceği saldırıya karşı aldığı tedbirleri büyük devletlere bir nota ile bildirdiği, Bâbiâlinin bu notasının bir İtalyan tecavüzünün kötü sonuçları üzerine dikkatleri çekmek maksadına yö-

10 Tercümân-ı Hakikat, 28 Kasım 1911.

11 Tercümân-ı Hakikât, 28 Kasım 1911.

nelik olduğu belirtildikten sonra Adalarda, Selanik'te ve Çanakkale'de alınan tedbirler sıralanıyordu.¹²

Osmanlı Hükümeti'nin yaptığı savunma hazırlıklarına ilişkin Avrupa basınına yansıyan haberler doğrudur. Sadrazam Said Paşa, yabancı elçilerle görüşmesinden sonra yaptığı Meclis-i Vükela toplantısında eldeki veriler ışığında konuyu değerlendirmeye açtı. Berlin elçiliğinden gelen haberlere göre, İtalyan donanması Taranto limanında hareket emrini beklemekteydi, birkaç güne kadar adalara ve Boğazlara karşı saldırıya geçecekti. Yabancı elçilerin söyledikleriyle Berlin elçiliğinin gönderdiği bilgi tam bir ziddiyet ifade etmekteydi. Meclis-i Vükela, her ihtimali hesaba katarak Boğazlar ve Adaların savunmalarının takviye edilmesini kararlaştırdı. Said Paşa, birer tezkere ile Harbiye ve Bahriye Nezaretlerine alınan kararları tebliğ etti. Ayrıca bir tezkere ile Padişah'a gelişmeler ve alınan savunma tedbirleri hakkında bilgi verildi. Savaşın başındanberi düşmanın Adalara ve Boğazlara saldırı ihtimaline karşı tedbir alınmak yoluna gidildiği, ortaklıkta dolaşan saldırı şayiasının doğru olup olmadığının henüz tam olarak anlaşılamadığı, büyük devletler nezdinde yapılan teşebbüslere cevap olarak İtalya'nın Osmanlı Hükümeti üzerinde bir tesir hasıl ederek emellerini kabul ettirmek için saldırı şayiasını ortaya attığı ve buna ehemmiyet verilmemesinin istendiği belirtilen tezkerede siyasi düşüncelerin her an değişebileceği dikkate alınarak her ihtimale karşı mümkün olan bütün tedbirlerin alınmasına devam olunduğu, Harbiye ve Bahriye Nazırları'nın Çanakkale Boğazı'nda inceleme yapmalarının kararlaştırıldığı bildiriliyordu.¹³

İtalyan saldırısı ihtimali karşısında Bâbiâli'nin Boğazları uluslararası deniz trafiğine kapatma tehdidinde bulunması ve savunma tedbirleri almaya başlaması Rusya'yı harekete geçirdi. Rusya'nın İstanbul büyükelçisi Çarikof, 27 Kasım 1911'de Hariciye Nazırı Asım Bey'e bir muhtıra verdi. Bu muhtırada Rusya'nın 1900 tarihli anlaşmayla Anadolu'da kendisine tanınan imtiyazlardan vazgeçeceği, Bağdat demiryolunun yapımı için gereken sermayenin bulunmasına engel olmaya çalışmayacağı, Anadolu demiryollarının Samsun-Sivas-Harput-Diyarbakır-Musul hattının doğusundaki kısmının geliştirilmesi ve iki ülke demiryollarının birleştirilmesinin yapılacak bir anlaşmayla gerçekleştirilmek istendiği açıklandıktan sonra Rus Hükümeti'nin İstanbul ve

¹² Alemdâr, 24 Kasım 1911.

¹³ ATASE, Arşivi, Kls. 9, Ds. 44. Fhr. 1/2.

Çanakkale Boğazlarının mevcut statüsünü korumak için Osmanlı Hükümetine yardımda bulunabileceği ve bu yardımı yabancı silahlı kuvvetler tarafından tehdit edildikleri takdirde boğazlara bitişik top-raklarada teşmil etmek suretiyle üzerine alacağı bildiriliyordu. Ayrıca Osmanlı Hükümeti'nin Boğazlardan Rus savaş gemilerinin geçişine izin vermesi istenmekteydi.¹⁴

Rusya, Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü güç durumdan yararlanıp Boğazlar üzerindeki tarihi emellerini, dostluk kisvesi altında gerçekleştirmeyi umuyordu.

Hariciye Nazırı Asım Bey, Rus isteklerini İngiliz ve Fransız Hükümetlerine ileterek bir Türk-Rus antlaşması yapılmasına gösterecekleri tepkiyi öğrenmek istedi. Her iki devlet de Rus donanmasının Akdeniz'e çıkmasını kendi çıkarlarını tehlikeye atacağını ileri sürerek Boğazlarla ilgili yeni bir antlaşmanın yapılmasına karşı çıktılar. İngiltere Hariciye Nazırı Grey, Rusya'nın Akdeniz'e açılmasının İtalyan çıkarlarına da zarar vereceğini iddia etmekteydi. Rus Hükümeti de büyük devletlere başvurarak Boğazlar sorununun kendi istekleri, istikametinde çözümlenmesi için rıza göstermelerini istemişti.¹⁵ Ne var ki Rusya, tüm çabalarına rağmen beklediği diplomatik desteği bulamadı ve Boğazlar üzerinde nüfuz sahibi olmasını sağlayacak bir anlaşma yapmak istediğinden vazgeçmek zorunda kaldı.¹⁶

Rusya'nın bu girişimden sonra Osmanlı Hükümeti, Avrupa başkentlerinde bulunan elçilerine büyük devletlerin Boğazların kapatılması hakkında düşüncelerini öğrenmeleri talimatını vermiştir. Elçilerden gelen telgraflarda bu devletlerin, Boğazların kapatılmasının ticaretlerine zarar vereceğini öne sürerek sebepsiz yere böyle bir yola başvurulmamasını istedikleri bildirilmekteydi. Bunun üzerine Babıâli, İtalyan donanmasının saldırısı halinde başkent İstanbul ve civarını korumak için Boğazları kapatma ve bunu zorunlu bir tedbir olarak büyük devletlere duyurma kararı almıştır.¹⁷

Osmanlı Hükümeti'nin Boğazları kapatma tehdidi ve aldığı savunma tedbirleri İtalya üzerinde umulan etkiyi yaptı. İtalya Başba-

14 BA, BEO, Hariciye Giden 270-6-78, U.No: 300 469, H. No: 3025; Bayur, a.g.e., C.II. Ks.I., s.137-138; Tercüman-ı Hakikât, 8 Aralık 1911; Sabah, 8 Sabah, 8 Aralık 1911.

15 Tercümân-ı Hakikât, 11 Aralık 1911.

16 Bayur, a.g.e., C.II., Ks.I., s.148-162.

17 BA, BEO, Hariciye Giden 270-6-79, U.No.No: 300 469, H.No: 1704. ATESE Arşivi, Kls. 23, Ds. 99, Fhr.

nı Giolitti, Çanakkale'ye yapılacak saldırının planlarını hazırlatmasına ve harekatı icra edecek gemilerin hazırlıklarını bitirmelerine rağmen Boğazları savunmak için alınan askeri ve siyasi tedbirler karşısında bir müddet beklemeyi uygun gördü.¹⁸

Rusya'nın Boğazlarla ilgili isteklerden vazgeçtiğini açıklaması, siyasal çevrelerde Osmanlı Devleti'ne karşı İtalya ve Rusya arasında bir işbirliği olabileceği ihtimalini gündeme getirdi. Boğazların Rus donanmasına açılmasını sağlamak için İtalya ile Rusya'nın ittifak yapabileceğine dair haber ve yorumlara Avrupa basınından geniş yer verildi. Hatta Alman ve Fransız gazetelerinin Rus donanmasının aldığı emir üzerine Karadeniz'den İstanbul Boğazına doğru harekete geçtiği, İtalyan donanmasının da Çanakkale Boğazı açıklarında beklediği ve iki donanmanın aynı anda Boğazları geçmeye çalışacaklarını güvenilir kaynaklardan aldıkları bilgilere dayanarak yazdıklarını iddia etmeleri üzerine, Viyana, Paris, Berlin ve Londra'da bulunan Rus elçileri, yaptıkları basın toplantılarında İtalya-Rusya ittifakına ilişkin haberleri yalanladılar.¹⁹

Bununla yetinmeyen Rus elçileri, Avrupa başkentlerinde bulunan Osmanlı elçilerini ziyaret ederek basında yer alan haberlerin asılsız olduğunu ve Rusya'nın Türkiye'nin yardımına koşmaya hazır bulunduğunu söylediler.²⁰

Rus tehlikesine ilişkin haberler, Osmanlı Hükümeti'nce öğrenildiğinde tarihi Türk-Rus düşmanlığının yarattığı kuşkuyla hemen Boğazlarda savunma önlemleri artırıldığı gibi muhtemel Rus saldırısına karşı da Doğu Anadolu'da Türk-Rus sınırına asker yığılmaya başlanmıştı. Rusya'nın Türkiye'ye karşı düşmanlık beslemediğine dair teminat vermesinden sonra Osmanlı Hükümeti de sınıra sevk edilen askerlerin Rusya'ya karşı değil, bölgede asayiş sağlamak amacıyla gönderildiğini ve iki devlet arasındaki ilişkilerin bozulmasını hiçbir zaman arzu etmediklerini açıkladı. Mart 1912 ortalarına gelindiğinde Osmanlı Hükümeti, artık Rusya'nın Boğazlara saldırmak niyeti bulunmadığına kanaat getirmişti.²¹ Bundan sonra bütün gözler Çanakkale Boğazı'na çevrildi.

18 Giolitti'nin Hatıraları zaman 17 Ağustos 1935, Tefrika No: 20 (Zamanın İtalya başbakanı olan Giolitti'nin hatıraları Türkçe'ye çevrilerek Zaman Gazetesi'nde 29 Temmuz - 10 Eylül 1935 tarihleri arasında yayınlamıştır.)

19 ATASE Arşivi, Kls. 5, Ds. 25, Fhr. 1/230.

20 ATASE Arşivi, Kls. 5, Ds. 25, Fhr. 1/31.

21 ATASE Arşivi, Kls. 5, Ds. 25, Fhr. 1/31, 1/32.

42 gemiden oluşan İtalyan donanması, 30 Mart 1912'de Taranto limanından Çanakkale Boğazı'na gitmek üzere hareket etti. İngiltere Hükümeti, ticari faaliyetlerinin yoğun olduğu İzmir'e ve işgalini arzu etmediği Sisam'a birer savaş gemisi gönderdi. Savaşın Balkanlara sıçramasını istemeyen Avusturya Hükümeti de Selanik limanına gitmek üzere iki savaş gemisini yola çıkardı.²²

İtalya'nın Beyrut'u bombalamasından hemen sonra Almanya'dan getirilen mayınlarla Boğazlar bir saldırı ihtimaline karşı mayınlandı. Yalnız ticaret gemilerinin geçmesi için bir mayınsız geçit bırakıldı. Yabancı devletlere ait ticaret gemileri bir Türk römorkörünün klavuzluğunda Çanakkale Boğazı'nı geçiyorlardı. Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa, İtalyan donanmasının hareketini haber alır almaz mayınların yeniden gözden geçirilmesi ve sivil deniz trafiğinin aksatılmadan yürütülmesi için Müstahkem Mevki Kumandanlığı'na emir verdi.²³

Harbiye Nezareti, İtalyan donanmasının Çanakkale Boğazı'na taarruzunu önceden öğrenebilmek için Yunan adalarından Çuha'ya Rumca bilen bir subay göndermeyi kararlaştırdı. Bahriye Nezareti, Sadrazam Said Paşa'nın talimatı ile çok iyi Rumca bilen bir subay görevlendirdi.²⁴

Bu sırada Stampalia adasını kendisine hareket üssü olarak seçen İtalyan donanması, Ege Denizinde bir dizi hareket gerçekleştirdi. 7 Nisan 1912 günü Sakız civarında dolaşan İtalyan filosu, ada ile diğer yerler arasındaki muhabereyi sağlayan telsiz tesislerini ve telsiz kulesini top ateşi ile tahrip etit.²⁵ Yine aynı gün bir diğer İtalyan filosu da İzmir yakınlarında bulunan Alaçatı ve Ilıca'daki telsiz-telgraf istasyonlarını ateşe tuttu.²⁶ Sisam adası da İtalyan bombardımanından nasibini alan yerlerden biri oldu. Adada bulunan askeri binalar düşman gemilerinin atışları sonunda harabeye döndü. Limanda bulunan İhsaniye-yatı, düşman eline geçmemesi için batırıldı.²⁷ İmroz - Boğaz, Limni - Bozcaada ve Limni-Selanik telgraf kabloları İtalyan gemilerince kesildi.²⁸

22 ATASE Arşivi, Kls. 5, Ds. 25, Fhr. 1/31-1.

23 ATASE Arşivi, Kls. 5, Ds. 25, Fhr. 1/39.

24 Emir, Ali Haydar, 1327-1328 Türkiye - İtalya Harbi Tarih-i Bahrîsi, İst. 1339.

s.90-104.

25 ATASE Arşivi, Kls. 19, Ds. 116, Fhr. 3/18.

26 ATASE Arşivi, Kls. 19, Ds. 116, Fhr. 2/14.

27 ATASE Arşivi, Kls. 19, Ds. 116, Fhr. 3/18.

28 ATASE Arşivi, Kls. 19, Ds. 116, Fhr. 3/19.

İtalyan donanmasının bu faaliyetleri, Çanakkale Boğazını geçmeye teşebbüs etmeden önce yapılan ön hazırlıklardı. Adaları ve Çanakkale Boğazını birbirine bağlayan telgraf kablolarını kesen İtalyanlar, Ege Denizinde Osmanlı Devleti'nin kendilerini izlemesini önlemek ve böylelikle girişecekleri saldırılara baskın niteliği kazandırmak istemişlerdir.

İtalyan Hükümeti, savaş başlayalı altı ay olduğu halde Trablusgarb ve Bingazi'yi ele geçirememenin kızgınlığı içinde Osmanlı Hükümeti'ni barışa zorlamak için en kesin çözüm yolunu deneyip Çanakkale Boğazı'nı geçerek Osmanlı donanmasını yok etmeyi amaçlıyordu. Hükümet, Çanakkale'ye taarruzu 1912 Martı'ndan önce yapmayı kararlaştırmıştı.²⁹ Ancak, Beyrut bombardımanının yarattığı tepkiler, büyük devletlerin barış teşebbüsleri, Osmanlı Devleti'nin Boğazları kapatma tehdidi ve Çanakkale Boğazı'nı mayınlaması harekâtı geciktirdi.

İtalyanlar, 18 Nisan 1912 de Çanakkale Boğazı'na doğru harekete geçtiler.³⁰ Hareket günü çok iyi seçilmişti. O gün Osmanlı Meclis-i Mebusanı açılacaktı. Bâbîâli'nin meşgul olduğu bir günde girişilecek bir saldırı herkesi şaşkına çevirecek ve bu da İtalyan donanmasının işini kolaylaştıracaktı.

Nitekim, Meclis-i Mebusan'da nutk-ı hümayun okunduğu ve İtalya'nın sahillerimize tecavüzü düşündüğünün söylendiği bir sırada İtalyan donanmasının Çanakkale Boğazı'nı geçmeye teşebbüs ettiğini bildiren telgraflar gelmeye başlamıştır.³¹

18 Nisan sabahı erken saatlerde 24 parça gemiden oluşan İtalyan filosu Çanakkale Boğazı önüne geldi. Düşmanın niyetini anlayan Türk donanması, hemen ticaret gemilerinin geçişi için bırakılan mayınsız alanı da mayınladı. Boğazın girişinde bulunan tabyalara ateş açan İtalyan filosuna istihkamlardan açılan ateşle cevap verildi. Üç saat süren karşılıklı ateş sonunda Boğazı geçemeyeceğini anlayan İtalyan donanması geri çekilmek zorunda kaldı.³²

İtalyanlar, saldırı sonrası açıklamalarında donanmalarının hiçbir zayıat vermeden düzenli bir şekilde Çanakkale Boğazı'nı terkettiğini

29 Türk-İtalya Harp Tarihi, C.2, S.59.

30 GH, Zaman, 20 Ağustos 1935, Tefrika No: 23.

31 ATASE Arşivi, Kls. (7, DH-2, Fhr. 1/39, s.78.

32 ATASE Arşivi, Kls. 57, Ds. H-2, Fhr, 1/39, s.79; Giolotti'nin Hatıraları, Zaman, 20 Ağustos 1935, Tefrika No: 23.

söylüyorlardı.³³ Oysa Osmanlı Harbiye Nezareti'ne gelen raporlarda Türk istihkamlarından açılan ateş sonucu düşmanın Varezo adındaki zırhlı krovözürünün battığı ve bir zırhlısının da yara aldığı bildirilmekteydi.³⁴

Osmanlı Hükümeti, İtalyan saldırısına bir tepki olarak Boğazlardan her türlü giriş çıkışı yasakladı. Boğazların kapatıldığı büyük devletlere bildirildi.³⁵ Bu karar, İtalya'nın Çanakkale Boğazı'na saldırısının beklenen bir sonucu idi. Bâbü'ali, İtalyan donanmasının Ege Denizi'nde Adalara ve Boğazlara karşı bir saldırı başlatacağı ihtimalinin kuvvetlenmeye başladığı Şubat 1912 ortalarında İtalya'nın savaşı Ege Denizi'ne kaydırması halinde Boğazları kapatacağını ve Osmanlı topraklarında yaşayan tüm İtalyanları sınırdışı edeceğini duyurmuştu.³⁶

Boğazların kapatılması, her iki devlet için de bekledikleri sonucu sağlayabilecek önemli bir karardı. Ticari gemilerin Boğazlardan geçememesi, hemen hemen büyük devletlerin hepsinin çıkarlarına zarar verecekti. Bu uygulamadan en çok zararı da Rusya görecekti. Çıkarlarını korumak isteyen devletler, savaşın tarafların aralarını bulmak için harekete geçeceklerdi. Böyle bir teşebbüs, İtalya'nın savaşı bir an önce sona erdirmeye arzusunun gerçekleştirilmesi için bulunmaz bir fırsat olacaktı.³⁷ Gerçi büyük devletlerin arabuluculuk girişimleri, savaşın başından beri sürmekteydi. Ancak bu teşebbüs, diğerlerinden farklı olacaktı. Daha önce savaşta doğrudan ilgili olmayan büyük devletler bu defa savaşın olumsuz etkileriyle karşı karşıya kalmışlardı. Bu durumda savaşı sona erdirmek için hem Osmanlı Devleti'ne hem de İtalya'ya baskı yaparak masaya oturtmak isteyeceklerdi.

Çanakkale Boğazı bombardımanının hemen arkasından Osmanlı Hükümeti, sayıları elli bini bulan ve Almanya'nın himaye ettiği Osmanlı topraklarında yaşayan tüm İtalyanları sınırdışı edeceğini ilan etti.³⁸ Ne var ki, çoğunluğu yabancı demiryolu şirketlerinde çalışan İtalyan vatandaşlarını sınırdışı etmek, büyük devletlerin müdahaleleri yüzünden mümkün olmadı. Yalnızca göstermelik sayıda İtalyan sınırdışı edilebildi.³⁹

33 GİH, Zaman, 20 Ağustos 1935, Tefrika No: 23; Türk-İtalyan Harp Tarihi, C.2, s. 72-73.

34 ATASE Arşivi, Kls. 57, Ds. H-2, Fhr. 1/45, s.90.

35 ATASE Arşivi, Kls. 5, Ds. 25, Fhr. 1/39.

36 BA, BEO, Dosya Usulü, Siyasi Kısım, Dosya No: 57.

37 ATASE Arşivi, Kls. 4, Ds. 20, Fhr. 4/3.

39 GİH, Zaman 19 Ağustos 1935, Tefrika No: 22

Çanakkale bombardımanı öncesi İtalyan donanmasının Ege Denizi'nde giriştiği harekât ve Boğaz'a saldırısı, Çanakkale Boğazı civarında yaşayan halkın evlerini terkedip daha emniyetli bölgelere göçmelerine neden olmuştur. İtalyanların başarısızlıkları haberi duyulur duyulmaz bu insanlar, Hükümetin tüm çabalarına rağmen kendilerini daha emniyette hissedebilecekleri Tekfur Dağı'na kaçmaya çalışmışlardır.⁴⁰

İtalyan saldırısı sonrası siyasi çevrelerde Boğazların kapatılmasından dolayı uğrayacağı zararlar yüzünden Rusya'nın Bâbiâli ve büyük devletler nezdinde bu durumu protesto etmesi beklenmeye başlandı. Karadeniz'den gelen yolcular Trabzon açıklarında 17 Rus gemisi görüklerini söylüyorlardı.⁴¹

Boğazlar kapatıldığı sırada Avusturya gemilerinden bazıları Karadeniz'de kalmışlardı. Avusturya Hükümeti, daha fazla zarar görmemek için Boğazların bir an önce açılmasını istiyordu. Aynı şekilde Akdeniz'de bulunan Rus ticaret gemileri de dönüş yolları kapanmış olduğundan Portsaid ve Suriye limanlarında Boğazların açılmasını bekliyorlardı.⁴²

Beklenen Rus tepkisi gelmekte gecikmedi. Hariciye Nazırı Sazanof, Bâbiâli'ye yazılı bir nota göndererek boğazların derhal açılmasını, aksi takdirde tazminat isteyeceğini bildirdi.⁴³

Bir İngiliz ticaret heyetinin şikayeti üzerine İngiltere Hariciye Nazırı Sir Edvard Grey de uluslararası deniz ticareti daha fazla zarar görmeden açılmasını Osmanlı Hükümeti'nden istedi. Bu talepler karşısında Bâbiâli, Boğazları trafiğe açma kararı aldı.⁴⁴

23 Nisan günü Boğazda bulunan mayınlar toplanmaya başlandı. Bu işin üç gün süreceği ve bitiminde Çanakkale Boğazı'nın açılacağı açıklandı.⁴⁵ Sabah Gazetesi 24 Nisan 1912 tarihli sayısında Boğazların açılış sebebiyle ilgili olarak "Devlet-i Osmaniye menafi-i umumiyeyle halden vıkaye etmek için Boğazı toprillerden temizlemeyi göze alıyor ve Boğazı münakalât-ı umumiyeye tekrar küşâd ediyor. Düşman donanması Boğazın bir adım ötesinde icray-ı tahribât ederken Devlet-i

40 ATASE Arşivi, Kls. 4, Ds. 20, Fhr. 4/1.

41 ATASE Arşivi, Kls. 4, Ds. 20, Fhr. 4/1.

42 ATASE Arşivi, Kls. 5, Ds. 25, Fhr. 1/42.

43 BA, BEO, Dosya Usulü Siyasi Kısım, Dosya No: 58.

44 BA, BEO, Dosya Usulü, Siyasi Kısım, Dosya No: 58.

45 BA, BEO, Dosya Usulü, Siyasi Kısım, Dosya No: 58; Tercümân-ı Hakikât, 24 Nisan

Osmaniye esbâb-ı müdafaasını tenkis etmek gibi bir fedakarlıkta bulunuyor. Buna da sırf bitaraf devletlerin menafîini vikaye etmek fikri hakperestânesi sebep oluyor.” deniliyordu.⁴⁶ Boğazlar, 2 Mayıs 1912’de tekrar trafiğe açıldı.

Boğazların açılmasından sonra Ege Denizinde bulunan İtalyan donanmasının yeniden saldırbileceği ihtimali belirdi. Rodos ve 12 Adayı işgal eden İtalyanların ikinci kere Boğazı geçmeye teşebbüs edebileceği mülahazasıyla Bahriye Nezareti savunma tedbirlerinin artırılması yoluna gitti. Osmanlı elçiliklerinden gelen haberlere göre İtalyanın Osmanlı Hükümetini barışa zorlamak için Çanakkale Boğazı’na veya İzmir’e saldırma ihtimali çok kuvvetliydi. İtalyan donanması Taranto limanında hazır beklemekteydi. Donanmada görevlendirilmek üzere yeni bazı gruplar, silah altına alınmaktaydı. Hatta Trablusgarb ve Bingazi’de bulunan kuvvetlerin bir kısmı da gemilerle Taranto’da bulunan İtalyan donanmasına sevk edilmekteydi. Bu haberler İstanbul’a ulaştıktan sonra Osmanlı Hükümeti, her an yapılabilecek bir İtalyan saldırısını beklemeye başladı.⁴⁷

Sadrazam Said Paşa, Fransız elçisini, Bâbiâli’ye davet ederek İtalya’yı tekrar Boğazlara saldırmak fikrinden vazgeçirmek için Fransa’nın yardımını istedi. Paşa, diğer devletlerden de aynı ilgi ve yardımı beklediklerini ifade etti. Fransız elçisi Bompar’ın cevabı hiç de ümit verici değildi. Elçi, Almanya ve Avusturya’nın anlaşmalarla İtalya’ya bağlı olduklarını, İngiltere ve Fransa’nın da fazla bir şey yapamayacaklarını söylemiştir. 15 Mayıs 1912’de gerçekleşen bu görüşmede Bompar, Fransa’nın dost bir devlet sıfatıyla barış görüşmelerinde ve borçların ödenmesi hususunda yardımcı olabileceğini vaatmetmekten de geri kalmamıştır.⁴⁸

19 Mayıs 1912 günü toplanan Meclis-i Vükelâ’da İtalyan donanmasının Ege Denizindeki faaliyetleri ve bunun Çanakkale açısından taşıdığı tehlike konusu gündeme getirildi. Bahriye Nazırı Hürşid Paşa’nın verdiği bilgiye göre, düşman donanması Sisam Adası etrafında doluşmaktaydı. Sakız ve Midilli’ye saldırması beklenmekteydi. Bu iki ada zabt edilirse Boğazlar düşman saldırısına açık bir hale gelebilirdi. Zira Midilli, Çanakkale Boğazı’nın Anadolu sahilini teşkil eden Biga’

⁴⁶ “Bâbiâli’nin Cevabı ve Düvel-i Muazzamaya Terettüb Eden Vezâif” Sabah, 24 Nisan 1912.

⁴⁷ ATASE Arşivi, Kls. 65, Ds. 312, Fhr. 34.

⁴⁸ BA, BEO, Dosya Usulü, Siyasi Kısım, Dosya No: 57.

nın tam karşısındaydı. Düşman Midilli'de toplayacağı askeri, bir gecede Biga'ya geçirip Çanakkale istihkamlarını arkadan vurabilirdi. Midilli'nin işgali halinde Çanakkale Boğazı'nı kapatmak mecburiyeti doğacaktı. Hurşid Paşa, bu adalarda bulunan askerleri geri çekip Çanakkale savunmasını güçlendirmek gerektiğini ileri sürmekteydi. Said Paşa, askerlerin çekilmesinin adaların teslimi demek olacağını ve bunun daha vahim sonuçlar doğurabileceği kanaatindeydi. Ona göre çözüm yolu, son günlerde Türkiye'ye meyletmekte olan Avusturya'nın diplomatik desteğini sağlayarak bir anlaşma zemini sağlamaktı. Adaları ve Boğazları düşman saldırısından korumak için Trablusgarb ve Bingazi'nin İtalya'ya verilmesi gerektiğine inanmaktaydı. Meclis-i Vükelâ toplantısında İtalya'yı Boğazlara karşı ikinci bir saldırı yapmaktan vazgeçirmek için diplomatik teşebbüslerin sürdürülmesi kararlaştırıldı.⁴⁹

Osmanlı Hükümetinden gelen istek üzerine İngiltere Hükümeti, teşebbüse geçerek İtalya'dan Çanakkale Boğazı'na karşı bir saldırıya geçmemesini ve Boğaz civarındaki adaları işgale kalkışmamasını istedi. İngiltere'nin bu talebine İtalyan Hükümeti, saldırı ve işgal konusunda kesin bir taahhütte bulunamayacağını, fakat şimdilik böyle bir niyeti olmadığı cevabını verdi. Tevfik Paşa, İngiltere Hariciye Nazırı ile 29 Mayıs 1912'de yaptığı görüşmede Roma'dan gelen cevabın tatmin edici olmadığını, İngiltere'nin İtalya'ya baskı yaparak muhtemel saldırı niyetinden vazgeçirmesi gerektiğini, şayet İtalyan saldırısı vukû bulursa Osmanlı Hükümeti'nin savunma tedbiri olarak her yola başvuracağını söyledi. Paşa, her yola başvurulacağını söylerken birinci saldırıda olduğu gibi Osmanlı Hükümeti'nin Çanakkale Boğazı'nı kapatabilceğini ima ediyordu.⁵⁰

Tevfik Paşa, İngiltere'nin İtalyan Hükümeti'ni fikrinden caydırabileceğinden ümitli değildi. Hariciye Nezareti'ne gönderdiği 5 Haziran 1912 tarihli telgrafta İtalya'yı Boğazlara saldırı niyetinden ancak üçlü İttifak üyelerinin vazgeçirebileceğini belirtmekte ve Boğaz sahillerinde alınan savunma önlemlerinin artırılmasını tavsiye etmekteydi.⁵¹

Çanakkale Boğazı'nın bombardımanından beklediği sonucu elde edemiyen İtalya'nın tekrar saldırıya geçerek Osmanlı Devleti'nin başkentini zorlayacağına ilişkin belirtiler kuvvetlenmeye başlamıştı. İtalya, Çanakkale Boğazı'nın kapatılmasına yol açacak hareketlere girişe-

49 Meclis-i Vükelâ Mazbataları, 19 Mayıs 1912, No: 165.

50 BA, BEO, Hariciye Gelen: 314 252.

51 BA, BEO, Hariciye Gelen: 314 252.

rek Avrupa devletlerini bu soruna bulaştırmak istemiş ve bu maksadına nail olmuştu. Fakat, Avrupa devletlerinin arabuluculuk girişimlerine rağmen Osmanlı Devleti, bir türlü Trablusgarb ve Bingazi'yi terketmeye yanaşmamıştı.⁵² Bu durumda İtalyan donanmasının Boğazlara yeni bir saldırı ihtimali artmaktaydı. Boğazların kapatılmasından dolayı uğranılan zararların toplamı 250.000.000 frank olarak tahmin edilmekteydi.⁵³ İtalya'nın saldırısı halinde Osmanlı Devleti, Boğazları tekrar kapatacak ve bu da büyük devletlerin ikinci kez göze almayacakları bir gelişme olacaktı.

Mayıs sonlarına doğru İngiltere'nin Karadeniz'de bulunan gemilerine bir an evvel Boğazlardan çıkmaları için emir verildiğinin duyulması, Osmanlı Harbiye Nezareti'nde İtalyan saldırısının yakında başlayacağı kanısını güçlendirdi.⁵⁴ Ancak beklenen saldırı hemen gelmedi. Yaklaşık bir ay sonra, 15 Temmuz'u 18 Temmuz'a bağlayan gece İtalyan donanması Çanakkale Boğazı'nı ikinci kez geçmek denemesine girişti. Geceyarısı başlayan taarruza beş İtalyan zırhlısı katılmıştı. Bir düşman filosunun Boğaz medhâline girdiği ve Soğanlı Dere ile Dardinos istikametine kadar ilerlediği haber alınır alınmaz Türk istihkamlarından düşman filosu üzerine ateş açıldı. Yarım saat kadar süren karşılıklı ateş sonucunda Boğazı geçemeyeceğini anlayan İtalyan filosu geri çekilmek zorunda kaldı.⁵⁵

İtalyan saldırısı haberi İstanbul'a ulaştığında Meclis-i Vükela sabaha doğru Sadrazam Said Paşa başkanlığında toplandı. Saldırı olayını ele alan Hükümet, şimdilik Boğazların kapatılmasını kararlaştırdı.⁵⁶

Mevki-i Müstahkem Kumandanlığı'ndan Harbiye Nezareti'ne gelen raporlarda Çanakkale Boğazı'nı geçmeye teşebbüs eden beş İtalyan gemisinden ikisinin batırıldığı belirtilmekteydi.⁵⁷ Olay Avrupa basınına Boğazlara saldıran sekiz İtalyan gemisinden ikisinin batırıldığı şeklinde yansımıştır.⁵⁸ İtalyanlar ise filolarının hiçbir kayıp vermeden Boğazı terkettiğini iddia ediyorlardı.⁵⁹

52 ATASE Arşivi, Kls. 4, Ds. 20, Fhr. 3/2.

53 Tercümân-ı Hakikât, 25 Nisan 1912.

54 ATASE Arşivi, Kls. 4, Ds. 20, Fhr. 4/15.

55 BA, BEO, Hariciye Giden: 266-6-75, U.No: 305017, H.No: 1288; ATASE Arşivi, Kls. 65, Ds. 65, Ds. 312, Fhr. 39, 39/1, 40.

56 ATASE Arşivi, Kls. 65, Ds. 312, Fhr. 40.

57 BA, BEO, Hariciye Giden: 266-6-75, U.No: 305017, H.No: 1288; ATASE Arşivi, Kls. 65, Ds. 312, Fhr. 39/1, 40.

58 ATASE Arşivi, Kls. 69, Ds. 337, Fhr. 10.

59 GİH, Zaman, 19 Ağustos 1935, Tefrika No: 22; Türk-İtalyan Harp Tarihi, C.2, s. 115.

Hariciye Nazırı Asım Bey, Osmanlı elçilerine gönderdiği telgraf- larla İtalyan saldırısı karşısında Hükümetin benimsediği hareket tarzına ilişkin bilgi verdi. Hariciye Nazırı'nın ifadesine göre, Boğazların kapatılmasını gerektiren sebepler olmasına rağmen Hükümet, askeri önlemlerin artırılmasıyla yetinme kararı almış ve bunu Çanakkale Ordusu Kumandanlığı'na tebliğ etmiştir. Osmanlı Hükümeti, Boğazların daha önce kapatılması sırasında karşılaşılan siyasi güçlükleri gözönünde bulundurarak çok büyük bir tehlike söz konusu olmadıkça kapatma yoluna gitmemeyi tercih etmiştir.⁶⁰

İtalyanların iki kere Çanakkale Boğazı'nı geçmeye teşebbüs etmeleri, Osmanlı siyasi ve askeri çevrelerinde, Boğaz'ın geçilmesi halinde İstanbul'un işgal edilebileceği ve belki de Rumeli'nin tamamen elden çıkabileceği ihtimalini akla getirmiştir. Bu ihtimali gözönünde bulunduran Osmanlı Hükümeti, 18 Nisan 1912'deki ilk İtalyan saldırısından hemen sonra Boğaz'ın savunmasını güçlendirmek için harekete geçmiştir. Bu maksatla Almanya'dan çok sayıda torpil ve top satın alındığı gibi Boğaz'ların savunmasını yapmakla görevli askeri birliklerin sayısında da artırılma yoluna gidilmiştir. Ayrıca Harbiye ve Bahriye Nezaretlerince İtalyan saldırısının kazandırdığı veriler doğrultusunda yeniden Boğazları savunma planları hazırlanmıştır.⁶¹ İtalyan donanması, Çanakkale Boğazı'nı geçmeye kalkışmasaydı bütün bu tedbirlere gerek duyulmayacaktı. Sonuç olarak diyebiliriz ki, 1912'de İtalyanların Çanakkale Boğazı'nı geçme teşebbüsleri, 1915'deki "Çanakkale Zaferi" ne zemin hazırlayan bir gelişme olmuştur.

60 BA, BEO, Hariciye Giden: 266-6-75, U.No: 304828, H.No: 1031.

61 BA, BEO, Dosya Uuslü, Siyasi Kısım, Dosya No: 58.